

GELUK WAS NIET GEWOON

Koos Snijder

Nostalgische verhalen in een Haarlems decor

Naar het schijnt verdwijnen je gedachten
als het licht volledig is gedoofd
maar zolang ik daar iets kan ontwaren
zal ik dwalen in mijn hoofd.

(Raymond van het Groenewoud)

© Schrijver: Koos Snijder
Coverontwerp: Koos Snijder
ISBN: 158776

WOORD VOORAF

‘Het is prettig toeven in m’n hoofd’ is een regel uit een lied van de Vlaamse zanger Raymond van het Groenewoud. Met het ordenen van gedachten kwamen vele jeugdherinneringen uit Haarlem naar boven die relevant waren tijdens de speurtocht over het oorlogsverleden van mijn familie in Gemeente- en Rijksarchieven. Ik deed dit onderzoek voor een boek dat ik in 2013 uitgaf over de zoektocht naar mijn biologische vader. Het was een moeizame en emotionele zoektocht die ik hoofdzakelijk zonder hulp van buitenaf en zonder publieke podia verrichtte. Na de ontknoping van mijn levensverhaal was ik uitgeschreven en werd het rustig in mijn hoofd. Wat overbleef was dat ik een liefde voor het schrijven had gekregen.

Ik begon in 2010 met een aantal korte verhalen voor deze bundel te schrijven over mijn jeugdherinneringen vanaf de eerste voetstappen in Haarlem 1948. Als een rode draad lopen de karakterbeschrijvingen van mijn ouders daar doorheen. Controversieel en feilbaar, na een valse start tijdens de bezetting in de eerste moeilijke naoorlogse jaren die daarop volgden nog iets van hun leven probeerden te maken.

Moeder Marie was behoedzaam en slim met een verborgen agenda. De onstuimige, onbaatzuchtige en soms wat naïeve Sjouke met zijn verloren gezinsleven van een mislukte eerste huwelijk, zijn lange gevangenisstraf voor verkeerde keuzes tijdens de bezetting. De vernederende detentie voor de zwangere moeder Marie in het interneringskamp Westerbork. De moeilijke jaren nadien als ongehuwde werkende moeder. Het was niet de spijt maar vooral de frustratie over alles dat verkeerd was gegaan. De wrok over de straffen zaten diep. Nooit kwam er een excuus over hun dubieuze gedrag tijdens de oorlogsjaren. Ouders leggen geen verantwoording af aan kinderen. Maar kinderen worden volwassen. Instinctief en feilloos voelen ze aan dat er iets mis was. Sjouke en Marie zwegen en zochten vooral steun bij elkaar. De doos van Pandora bleef dicht tot hun laatste ademtocht in verpleeghuizen.

Ik groeide op in de naoorlogse jaren en tijdens de wederopbouw van de stad. Het hebben van geluk was komt je niet aanwaaien, daar moest je hard aan werken. Arbeid, gezondheid met een dosis humor zijn vaak de beste medicijnen voor alles wat in het leven fout of verloren was gegaan.

Gelukkig is niet alles in het leven kommer en kwel. De tijd gaat gewoon door en de wereld polariseert onderwijl naar nieuwe ontwikkelingen. Strakke regels en oude waarden zijn samen met verzuiling verdwenen. Iedereen streeft naar vrijheid, veiligheid, welvaart en geluk. De moderne verandering gaat met een logaritmische snelheid. Onze moderne wereld is vandaag een mondiaal dorp geworden in het landschap van de sociale media. Het wereldnieuws dringt de huiskamer in met digitale snelheid. Met wijsheid de veranderingen ondergaan zal de beste methode moeten zijn om het hoofd te bieden aan wat ons nog allemaal te wachten staat.

Geluk is niet opeisbaar als een verworven recht. Meestal besef je het geluk pas later. In mijn verhalen staat het geluk even stil. De hoofdstukken zijn oorspronkelijk als op zichzelf staande verhalen en soms wat kris kras door de tijd neergezet zodat het hier en daar overlapt. Waar mogelijk heb ik ze zoveel mogelijk in chronologische volgorde geplaatst voor het leesgemak. Tenslotte: Geluk is een abstract begrip en herinneringen aan geluk zijn persoonlijk en zeker niet onfeilbaar. Het niet iets wat je op dat moment bewust meemaakt. Het is vooral iets dat je herinnert wat goed en fijn was. *"Geluk wordt pas zichtbaar als het voorbij is."* (Godfried Bomans)

HOOFDLUIS

Haarlem 1948. Nederland herstelde zich van de oorlog en bezetting, aan alles was gebrek. Distributiekantoren maakten overuren om alles eerlijk te verdelen voor burgers. De meeste gebruiksartikelen en levensmiddelen waren nog op de bon. Zwarthandelaren en handige ritselaars hadden gouden tijden. Moeder Marie had werk en een opvangadres gevonden in de grote stad Haarlem. Vanuit Klazienaveen via Coevorden waar ik tijdelijk was ondergebracht bij een kinderloze tante, een nicht van moeder, werd ik op een zaterdag door haar met de trein opgehaald. Weg van haar dorp met akelige roddels was voor een alleenstaande vrouw met kind in 1948 noodzakelijk.

Zo kwam ik volgens mijn distributiekaart als kind van drie jaar op 11 februari 1948 in Haarlem terecht. In de mist van mijn geheugen begonnen de eerste beelden uit mijn kindertijd te vormen. Ik was gekleed in donkerbruin pakje dat moeder van oude gordijnstof op de groei had genaaid. Zij vertelde mij onderweg in de trein bij wie en waar we zouden gaan wonen. De buurt had een mooie naam. 'Het Rozenprieel.' In mijn gedachten doemde een groene stadswijk op met lommerrijke tuinen vol bloemen.

Na een lange treinreis stapte ik aan de hand van moeder de donkere avond in van een stad waar ik meer dan veertig jaar zou gaan wonen. Op het Stationsplein werden de laatste rails opgeruimd van de stadstram en ik zag nog nooit zoveel groene autobussen bij elkaar. Na een busrit en korte wandeling vanaf de Rustenburgerlaan werden we laat in de avond liefdevol opgevangen door de familie Voulon die op 7 rood woonde in de Tulpenstraat. 'Tulpenkeet' was de bijnaam voor de meest verpauperde straat van Haarlem in de volkswijk Rozenprieel maar wist ik veel. Een deurbel ontbrak. Moeder klepperde aan de brievenbus, de vervelozе voordeur werd van boven met een koord opengetrokken. Direct achter de deur liep een steile houten vervelozе trap naar boven.

TWEEDE DISTRIBUTIE STAMKAART		M V	096 № 062620
NO. PERSOONSBEWIJS			
NO. EERSTE DISTR. STAMKAART			
GESLACHTS- NAAM	van Rensen		
VOOR- NAMEN	Jacobus Alb. Joh.		
GE- BOORTE DATUM	6-12-45	BURGER	
GE- MEEN- TE	HAARLEM		
ADRES	1. Wardschedijk 330 tel. n 11Feb48 HAARLEM Tulpenstr7rd		
			

Mijn distributiekaart in 1948

Moeder liet de oude kale koffer beneden staan en droeg me eerst naar boven waar een vriendelijke vrouw met een slecht gebit mij overnam.

Marie van de Olle (oude) Theodoor was een jeugdvriendin van moeder uit haar dorp in Drenthe. Door een huwelijk met een vrachtwagenchauffeur wiens bedrijf in het westen voor de Duitsers lwerkte tijdens de bezetting was zij in Haarlem terecht gekomen. We hadden geen eigen kamer. We sliepen voorlopig samen op de vliering op een tweepersoons matras tussen oude rommel. Verder hadden we gewoon huiselijk verkeer met gezamenlijke maaltijden. Het was geen ideale woonsituatie maar we hadden een dak boven ons hoofd en moeder zou snel iets anders vinden. Een verwarde oude opoe Voulon woonde daar ook nog bij in. Ze werd verzorgd door de familie. Elke dag zat ze zachtjes voor zich uitpratend aan het raam achterin de huiskamer dat uitzicht had op de kale balkonnetjes aan de achterkant van het Zuider Buitenspaarne.

Als kind stond ik niet stil bij het feit dat we vanaf dat moment in een oude vervallen straat woonden die midden in een achterbuurt stond. Ik was voor het eerst in een echte grote stad en wist niet beter dan alles zo hoorde. Voorlopig werd ik overdag naar een crèche gebracht in de Asterstraat zodat moeder naar haar werk kon gaan. Een groen geschilderd houten gebouw met driehoekige ruitjes. In mijn herinnering zie ik bedjes van bruin canvas met witte vochtkringen, blauwgrijze dekens met rode streepjes. De betegelde gang met toiletten rook naar lysol en urine.

Op die crèche liep ik spontaan hoofdluis op. Moeder liet me kaal knippen bij een kapper in de Bakkerstraat, waar ik veel stennis veroorzaakte want die haren waren wel van mij! Tot overmaat van ramp knipte de nerveuse kapper in mijn oor. Ik bloedde hevig, het droop met grote dieprode druppels over het witte schort waarin ik gevangen zat. Door de paniek en consternatie poepte ik bovendien in mijn broek. De stront liep langs de hoge houten poten van de kinderstoel. Het was mijn onbedoelde ultieme wraak op de 'wrede' kapper.

*Koos op de Dreef bij het Houtplein, zomer 1948
Foto: Siem Hoeve*

Moeder gaf de man na afloop van dit drama extra geld voor het schoonmaken en ik mocht zelfs een snoepje uit een grote fles pakken. We verlieten vol schaamte de kapperszaak om nooit meer terug te keren.

Een week later werd ik gefotografeerd in een op de hand genaaid pakje van bruine gordijnstof. Met een witte gebreide muts parmantig op mijn kale hoofd zat ik trots op een houten paard aan de Dreef nabij het Houtplein. Ik lachte onze stadsfotograaf ome Siem Hoeve tegemoet, al het leed was geleden. Voorlopig hoefde ik niet naar de kapper. Maanden later verhuisden we naar de Minahassastraat in de Indische buurt Haarlem-Noord waar moeder onze eerste kamer huurde.

NYLONKOUSEN

Haarlem, 1949. Na enkele maanden inwonen in de Tulpenstraat verhuisden we naar de Minahassastraat 26 in Haarlem-Noord. Een verhuizing waarvan ik mij als kind van vier jaar niets meer kan van herinneren, vooral omdat we nauwelijks bezittingen hadden wat verhuisd moest worden, moeder en ik betrokken een klein kamertje aan de achterkant van het huis op de eerste verdieping.

We keken uit op een kale tuin met enkele konijnenhokken, het achterste gedeelte van de tuin was afgezet met kippengaas en paaltjes. In een grote zinken teil met vuil water zwommen twee witte loopeenden. Het was een kleine huurwoning met een plat dak. Ik was in december 1949 vier jaar geworden.

In die jaren zwierven wij van kamer naar kamer. Als het elders goedkoper was in Haarlem werd de hele inboedel op een gehuurde bakfiets geladen en verhuisd. Om aan de kost te komen werkte moeder voor een bescheiden loon dagelijks als poetsvrouw bij rijke families in Aerdenhout, Bloemendaal en Heemstede.

Ons inkomen was niet toereikend genoeg voor de kosten van levensonderhoud zodat moeder ook in de avonduren bij cafetaria Rutecks op het Stationsplein werkte.

De al op leeftijd zijnde mevrouw en meneer Wunnink waren hoofdbewoners van het pand. Ze trokken sinds mei 1947 van vaders Drees en de onderverhuur van de slaapkamers boven was een welkome aanvulling op hun bescheiden inkomen. 'Zwarte' Greetje, was een donkerharige vriendin en collega van moeder bij Rutecks en had in het zelfde huis een andere kamer gehuurd. Om ons te wassen ging moeder met mij naar het badhuis in de van Egmondstraat. Een gebouw dat later een druk bezochte Sauna is geworden. De familie Wunnink of Greetje pasten op in de avonduren als moeder werkte. Overdag werd ik naar een crèche in de Ambachtstraat gebracht, een zijstraat van de Rijksstraatweg.

Vaak maakte moeder mij na haar avonddienst wakker omdat ze iets lekkers had meegenomen wat overgebleven uit de keuken.

Op een avond maakte ze mij laat wakker. Ons gehaakte beddensprei was bezaaid met zakjes waarin vleeskleurige stoffen zaten: Nylons, een nieuw en onbekend product dat in de jaren 40-50 de vrouwenwereld zou veroveren. Ze had ze gekocht van een klant die de afgelopen avond bij haar achter het buffet had gezeten. Aangezien moeder nog vrijgezel was vertelde zij vol overgave en vuur hoe aardig en hoe knap hij wel was.

Ik zag in gedachten een stoere pleegvader opdoemen met een dikke portemonnee die met mij naar de Kermis op de Parklaan zou willen gaan. Moeder had alvast een doos vol nylonkousen gekocht van haar zuur verdiende geld. Die zou ze heel makkelijk met veel winst door kunnen verkopen, haar nieuwe vriendin Greetje wilde zeker drie paar overnemen. En... O, ja, ze had ook nog een afspraak voor volgende week met die man gemaakt.

Aan haar geluk kwam snel een einde toen ze een paar nylons uitpakte. Ze waren veel te ruim om haar smalle magere benen en overal waren de weeffouten zichtbaar. Ze trok de kousen met kracht omhoog en daar waren ze niet tegen bestand want aan elke vinger sprong een forse ladder. Snel een ander paar nylons uitgepakt met de zelfde problemen. Ze barstte in tranen uit. Die knappe aardige man liet zich uiteraard bij Rutecks nooit meer zien. Enkele maanden later verhuisden we naar de Rijksstraatweg 285, die stoere pleegvader voor mij kon nog even wachten.

HET OUDE HAARLEM-STADION

Haarlem, 1950. Uit de nevel van mijn geheugen verschijnt het oude rijtje huizen aan de Rijksstraatweg. In december van dat jaar word ik vijf. Na enkele maanden in de Minahassastraat op een kamer gewoond te hebben, had moeder Marie hier op de eerste etage aan de voorkant op nummer 285 een grotere kamer gehuurd met het uitzicht op de drukke Rijksstraatweg die naar het noorden de stad uitliep.

Op de overloop boven bij de trap was er een provisorisch keukentje getimmerd, zonder stromend water en afvoer. Het toilet beneden moest je met alle bewoners delen en die rook niet naar bosviolen. Op de kamer hadden we een grote emailen witte po met een blauw randje voor de noodgevallen. Als je aan de voorkant rechts uit onze dubbele schuiframen keek, zag je aan de overkant op de hoek van een zijstraat een speelgoedwinkel. Zowel aan de overkant en als voor onze deur was een bushalte waar een aantal buslijnen stopte. Onze woning zat ingeklemd tussen een rijtje van vier huizen met aan de rechterkant een haringstalletje en aan de linkerkant de melkwinkel van de familie Bourgonje.

De hoofdbewoners van het pand waren een kinderloos echtpaar van der Laan. Aan de achterkant konden we vanuit een klein raampje op de overloop uitkijken op het 'stadion' van HFC Haarlem en de tuin van onze burens beneden. Het was een verlaten plaats, maar wel opgeruimd, er was geen plant, boom of bloem te zien. Wel zag je de vervelozige oude bouwvallen en schuttingen die de tuinen begrensd. Wonderlijk genoeg hadden deze vervallen houten schuurtjes en schuttingen de Oorlogswinter een kachel overleefd. Aan de achterkant van de schuttingen lag een braak stuk grond tot aan de Planetenlaan. Eens in de veertien dagen was het hierop een chaotische drukte van voetgangers en aankomende fietsers. Zo ver je kon kijken zag je op het landje achter de tuindeur allemaal fietsen geordend in rijen tegen elkaar staan. De kale achtertuin van onze hoofdbewoners werd gereserveerd voor enkele motorfietsen.

Het rijtje huizen aan de Rijksstraatweg 283-289

Foto: Noord Hollands Archief

Mevrouw en meneer van der Laan waren druk doende alles te stallen en te beplakken met gekleurde bonnetjes. Er was geld te verdienen! Een dubbeltje voor de fietsen en een kwartje voor een motorfiets. Om hun onderarm droegen de familieleden een blinken deksel van een schoensmeerdoosje gevuld met gluton plaksel als een groot polshorloge aan een armband van breed elastiek. In hun andere hand droegen ze een blocnote met twee gelijke nummers, waarvan één bonnetje op het achterspatbord werd geplakt en het andere na betaling aan de eigenaar van de fiets werd overhandigd. Het was een drukte van belang. Het roemruchte HFC Haarlem met de legendarische Kick Smit in zijn nadagen, speelde thuis! Als kleine jongen keek ik vanuit het kleine achterraam boven voor het eerst naar dit gekrioel van stallende fietsers, die bevrijd van hun voertuig, met een versnelde pas haastig de straat overstaken naar het stadion. De wedstrijd kon ieder moment beginnen. Het leek er op of heel Haarlem op de fiets naar de voetbalwedstrijd kwam.

De rust was weergekeerd op het moment dat de wedstrijd begon. Een benepen schril geluid van een rolfluitje klonk af en toe over de Orionweg en Jan Gijzenkade tot ver over de drukke Rijksstraatweg. Plotseling verbrak een oorverdovend geluid uit duizenden kelen de zondagsstilte in Haarlem-Noord, HFC Haarlem had gescoord! Dat gebeurde enkele keren. Na afloop van de wedstrijd kon iedereen zonder noemenswaardige controle uit de chaos van gestalde fietsen zijn voertuig pakken, met uitzondering van de dure motorfietsen die in de achtertuin door de benedenbewoners bewaakt werden. Het geld voor de stalling was binnen.

*De achterkant van het rijtje huizen aan de Rijksstraatweg 283-289
Foto: Noord Hollands Archief*

MOEDER HEEFT VERKERING

Ik denk nog vaak terug aan mijn kindertijd op het oude bovenhuis aan de Rijkstraatweg in het najaar van 1950. De melkwinkel van de familie Bourgonje. Het grote braakliggende terrein tussen voetbalclub EDO en HFC Haarlem, waar nu een school en zwembad gevestigd zijn. Het Noorderpark met de vijvers en de oude boerderijen daarachter. Het haringstalletje naast ons rijtje woningen. De verlepte bloemenzee tijdens een warme meidag bij het monument op de brug. De vierkante kerktoren met klok aan de Rijksstraatweg.

Het was eind oktober, moeder Marie had een korte tijd verkering met een jongeman die aan de overkant van de Jan Gijzenkade in de rivierenbuurt woonde. Zijn voornaam of achternaam weet ik niet meer. Wel weet ik nog blindelings het huis met dat heiligenbeeld in de gevel te vinden waar hij toen met zijn ouders en zusters gewoond heeft. Misschien was de liefde heftig, maar daar merkte ik nooit iets van, dat lieten ze niet aan mij zien. Wat ik wel zag waren de mooie autootjes die ik zomaar van hem kreeg zonder jarig te zijn en moeder kreeg asters uit zijn volkstuintje ergens aan de Delft. Begin november knutselde hij een duivenhok in het schuurtje van onze benedenburen. Althans, hij zei dat het een duivenhok zou worden, toen ik het vroeg. Op een zondagmiddag gingen we bij zijn ouders en zussen op bezoek. Op de tafel stond een schaal met Maria biscuitjes en ik kreeg een glaasje ranja, ze waren afstandelijk en observerend. De sfeer was dan ook gereserveerd en gespannen. De non-verbale boodschap was overduidelijk. 'Kon hun zoon en broer nou niets beter krijgen dan een vrouw met 'n kind van bijna vijf jaar?' Onwetend van dit alles dronk ik argeloos mijn ranja op en knabbelde ik aan mijn biscuitje.

Het Sinterklaasfeest van 1950 brak aan, bij bakkers in de feestelijk verlichte Generaal Cronjéstraat stonden mierzoete, gekleurde suikerbeesten en grote speculaaspoppen in de etalage.

Met moeder Marie, Rijksstraatweg 285 Haarlem

In mijn schoen vond ik slechts een kurkdroge taaitaai pop of een muis met witte suikervulling als ik geluk had, soms was mijn schoen gewoon leeg. Misschien had ik toch niet genoeg gezongen, zei moeder, maar ik had me zowat bewusteloos gezongen. “Als je elke avond je schoen wil zetten word je hebberigheid door Sinterklaas afgestraft”.

Op de avond van 5 december kwam er een echte zwarte Piet met veel drukte en kabaal de trap op van onze bovenwoning. Dat was feest! Ik zong en danste met Piet de kamer rond. In zijn glimmende, inktzwarte gezicht stonden staalblauwe ogen die sprekend op die van Bert Bourgonje, van de melkwinkel leken. Ondanks die herkenning geloofde ik onvoorwaardelijk in zwarte Piet en kreeg ik geen enkele argwaan. Ik kreeg een rubberen voetbal en een houten garage dat verdacht veel op een duivenhok leek.

De dagen gingen voorbij en Kerstmis 1950 naderde, toen ik op een zondagmorgen tevergeefs zocht naar mijn autootjes en houten garage. Alles was weg, spoorloos verdwenen! Meegenomen door een man die voor enkele weken mijn ‘vader’ was.

Ik begreep er helemaal niets van. ik had die garage toch van zwarte Piet gekregen? Hij mocht nooit meer terugkomen, zei moeder. Na een kort en hevig verdriet vond ik ook dat hij voor altijd mocht wegblijven. De verkering met moeder was definitief uit. "Dan trouw ik toch met jou mam als ik later groot ben!" riep ik troostend en verontwaardigd.

Over de oorzaak van de breuk werd nimmer gesproken, dat kon van alles zijn. Moeder was resoluut en sprak nergens meer over, je had beter dood kunnen zijn, dan had je in ieder geval bestaan. Uit haar leven worden geschrapt was nog erger. Zo is zijn gezicht voor altijd uit de foto en mijn gedachten geknipt. Halve foto's werden terug in albums geplakt Maar juist die ontbrekende delen zonder gezichten blijven altijd in je geheugen.

Moeder heeft haar beker van het leven tot de bodem leeggedronken tot aan twee geniepige beroertes, ze werd 91 jaar. Zij zweeg toen ze nog alles wist maar kon niets meer zeggen toen ze wilde spreken.

HAARLEMMERHOUT

Hoe groter de armoede, hoe zoeter de verhalen. Als kind had je geen benul van ouderlijke zorgen over het gebrek aan geld en de strijd om het bestaan. Herinneringen aan de stad Haarlem zijn verweven in de structuur van mijn lagere schooljaren en de zwerftocht over vele huisadressen waar wij woonden. Een eenouder gezin met alleen een moeder vond ik net zo logisch als een groot gezin met vader en moeder. Ik had geen idee waar al die kinderen vandaan kwamen.

Ik kwam wel snel tot de ontdekking dat er een verschil was tussen armoede en rijkdom. Het is 1951, mijn rijkdom was een versleten kale tennisbal die ooit wollig over het gravel geslagen werd op Eindhovenout. Een tennispark aan de Wagenweg in Haarlem-Zuid, waar rijke mensen met witte wollen vesten quasi achteloos over hun schouders gedrapeerd aan glazen witte wijn nipten op rotan stoeltjes.

Op de woensdagmiddag liep ik als kind diagonaal door de donkere Hout van Dreefzicht langs de stenen bank richting Spanjaardslaan. Op weg naar de villa van de welgestelde familie Boersma waar moeder als poetsvrouw voor ons inkomen zorgde. Ik was een sleutelkind met een loper aan een koordje om mijn nek.

Een werkende, ongehuwde moeder was niet het toonbeeld van de brave burgerlijkheid in de jaren vijftig en een buitenschoolse opvang was onbekend. Ik liep langs het huis met de beelden, twee half leeuw en vrouw (Sfinxen) met indrukwekkende bolle tietten. Schuin aan overkant lag villa Uyttenbosch, een statig wit gebouw, waar later dagelijks op het dak vele baby's door ooievaars werden bezorgd, volgens moeder. Maar waar en wanneer ik ook keek, nooit zag ik daar die vogels op het dak landen.

Het grote huis van de familie Boerma waar moeder werkte, keek aan voorkant uit over de Wagenweg, het helikopterveld en de sportterreinen van oude HFC dat zich toen nog niet Koninklijk mocht noemen.

*Met tennisbal en een onbekend meisje
Haarlemmer Hout zomer 1951*

Achter in de grote bijkeuken, met het uitzicht op een diepe tuin met een bos dat tot de Leidsevaart liep kreeg ik ranja met koek. Na de traktatie was mijn missie geslaagd en liep ik terug naar de Gasthuisvest, waar wij met twee kamers op de bovenste verdieping inwoonden.

Moeder waarschuwde mij voor kinderlokkers onderweg dus nam ik op de terugweg een veilige route via de Wagenweg langs het Florapark naar het Houtplein en dan zo de binnenstad in. De enge kinderlokkers ben ik nooit tegengekomen, maar wel een vriendelijke jongeman die mij drie dubbeltjes beloofde als ik met hem mee de struiken in wilde lopen. Ik twijfelde, dertig cent was veel geld voor een kind, maar ik vertrouwde het toch niet en rende snel van hem weg. Als straatkind had ik voorgoed het profiel van kinderlokkers aangepast.

De zondag was de dag waarop moeder en ik na de kerkdienst in de Spaarnekerk naar de Haarlemmer Hout wandelden. Zij voor een ontmoeting en ik om te spelen. De dierbare oude onscherpe foto is genomen met een houten Kodak box maar het maakt mijn herinnering haarscherp. Het meisje is met haar naam verdwenen in de tijd. Een versleten tennisbal ligt tussen ons in.

Het zal ieder jaar weer zomer worden. Eeuwenoude hoge bomen op de Spanjaardslaan zijn door ziekte en uit veiligheid voor het voorbij razende verkeer vervangen.

SJOUKE

De woningnood in de naoorlogse jaren was groot. Na een zwerftocht van inwoning vanuit de Tulpenstraat via Minahassastraat naar Rijksstraatweg 285 was moeder Marie eindelijk geslaagd twee zolderkamers te huren op de Gasthuisvest dicht bij het Groot Heiligland. Onder het huis was een pakhuis en op de eerste verdieping woonde de familie de Boer. Ze waren van Jehova. We zouden daar ruim twee jaar wonen.

Moeder had haar baan in de avonduren bij Rutecks opgezegd en werkte als poetsvrouw uitsluitend nog overdag bij rijke families in Bloemendaal, Aerdenhout en Heemstede. De voorste zolderkamer was als huiskamer ingericht en we keken uit op Gasthuissingel. Het achterste kamertje werd gebruikt als slaapvertrek en vandaar keken we uit over de daken van het Frans Hals museum. We mochten vanwege het brandgevaar in de winter op onze kamers niet stoken van de Haarlemse brandweer, vanwege het museum. Ook op deze woonplek werd het toilet gedeeld met de hoofdbewoners op de tussenverdieping. Volgens afspraak maakte moeder elke avond het toilet schoon, ook al hadden wij er geen gebruik van gemaakt.

Op de hoek van de Vest en het Groot Heiligland, zat een luxe fruitwinkel van Raammakers die fruitmanden verkocht aan de bezoekers van het Elisabeth Gasthuis. Aan de rechterkant van de ingang van het Groot Heiligland was het laboratorium van het ziekenhuis gevestigd. Met mijn vriendjes Corrie van der Geest en Jantje van Denzen sprongen wij als hordelopers over de muurtjes langs het Elisabeth Gasthuis en loerden we naar binnen door de kleine ruiten van het ziekenhuislaboratorium terwijl we scheef op de muurtjes stonden. Het interessantste raam was die uitzicht bood op een kleine afdeling met terraria, waar levende kikkers achter glas zaten. Jantje was de slimste van ons drieën, hij zei dat die kikkers met het krijgen van baby's te maken had. Ik geloofde dat half, maar de relatie was overduidelijk. Zonder kikkers geen ooievaars en zonder ooievaars geen baby's.

Aan de overkant was de hoofdingang van het Frans Hals museum waar we soms dunne reepjes pepermuntkauwgom kregen van bezoekers die een vreemde taal spraken.

Begin september 1951 ging ik voor mijn eerste schooldag naar de Canisiusschool in de Lintschotenstraat bij juffrouw Smit. Ik was een vroege leerling. Op een zonnige zomerdag in 1952 speelden we na school in het Groot Heiligland toen ik pardoos tegen een zwarte herenfiets opbotste die dwars over de straat stond. Een brildragende jongeman stond stil met de fiets aan de hand. Hij lachte tegen mij en vroeg vriendelijk hoe laat mijn moeder thuis kon komen. In zijn andere hand droeg hij een grote bos gekleurde bloemen in bruin pakpapier die hij even in mijn handen drukte om een pakje uit zijn fietstas te halen dat voor mij bestemd was. Ik mocht het al op straat uitpakken. Het was een vierdubbele etui vol met kleurpotloden. Zo'n dikke schooletui had nog niemand in mijn klas!

“Mam komt thuis als de winkels dichtgaan”, was mijn antwoord. Ik kon nog geen klok kijken. Hij kwam me ergens bekend voor en toen wist ik het weer.

Het was op die zondagmiddag daarvoor in de Haarlemmerhout. Bij het hertenkamp had hij moeder ontmoet, dáár had ik hem gezien, hij sprak urenlang en ze lachten samen veel, eigenlijk veel te veel! Onderwijl spoorden ze mij steeds weer aan om nóg een rondje om het hertenkamp te rijden op het gehuurde fietsje.

Zo kwam pleegvader Sjouke in mijn leven en kregen we er een belangrijke inwoner bij op de Gasthuisvest. Sjouke had een hekel aan regels en maling aan alles wat verboden was door de overheid, politie en huisbaas, vervolgens werd door hem stiekem een petroleumkachel naar boven gesmokkeld. Ook maakte hij meteen een eerlijke afspraak met de hoofdbewoners om bij toerbeurt het toilet schoon te maken. Ons leven in Haarlem zou voorgoed veranderen.

GROOT HEILIGLAND

Ik heb dierbare herinneringen aan de brandstoffenhandel van de familie van Broekhuizen naast de Omvalspoort in het Groot Heiligland. Mijn vriendjes in die jaren waren Corrie van der Geest van de groenteboer uit de Kleine Houtstraat en Jantje van Denzen van het kleine serviesgoedwinkeltje in het Groot Heiligland. Het winkeltje was rechts naast het grote pakhuis van de brandstoffenhandel gevestigd.

Als sleutelkind moest ik overdag voor mijzelf zorgen. Een buitenschoolse opvang was voor een kind van een werkende alleenstaande moeder in de jaren 50 volkomen onbekend. Een alleenstaande vrouw met een kind, was al verdacht genoeg. Veel vervallen huizen in de zijstraten van het Groot Heiligland hadden witte emailen bordjes met: Onbewoonbaar Verklaarde Woning. Desondanks woonden daar nog grote gezinnen in met groezelige kindertjes. De woningnood was groot in die tijd. Corrie, Jantje en ik speelden in de talrijke slecht onderhouden steegjes, sloppen en hofjes die tussen de Heilige Landen lagen of daarop uitkwamen, voor ons was het een prachtig doolhof. Een uitzondering op de slechte woningen was het ziekenhuis Elisabeth Gasthuis en het Frans Hals museum. Soms werden patiënten op verrijdbare bedden over straat verplaatst naar een dependance verderop in het Groot Heiligland.

Opgroeien in de Haarlemse binnenstad was voor straatkinderen opwindend en verveelde nooit. Op koude winterse dagen het warme V&D binnenglippen in de Grote Houtstraat. Tenminste als dat lukte, want op die gele marmeren trap stond een strenge man in V&D-uniform om straatschoffies terug te sturen.

Het was zaak die portier af te leiden of brutaal de arm van een willekeurige vrouw vast te pakken en te doen alsof zij voor even jouw moeder was.

Als je truc lukte was het zaak om tegen de verbaasde vrouw te zeggen dat je je had vergist. Als kind alleen een lift instappen of de trap oprennen was kansloos. Dan snel naar de 2^e etage, de speelgoedafdeling met houten priktollen, prachtige glazen stuiters en onbetaalbare modellen van Dinky Toys, kleine gelakte metalen auto's op schaal gegoten op echte rubberen bandjes. De automaat met achter het glas spelende muziekaapjes en de gigantische kerstboom dwars door de open etages. De bovenste etage met glas in lood plafond was interessant vanwege het zicht naar beneden en het uitzicht over de stad waar 'stinkende rijke' mensen aan gedekte tafeltjes voor het raam koffie met slagroomgebak bestelden.

Op mooie zondagen in de zomer huurde moeder een doortrapper met knijpremmer bij een fietsenmaker op het Houtplein. Terwijl zij naast mij wandelde, fietste ik net zo lang rond het schuine houten hek van het hertenkamp in de Haarlemmerhout tot ik van vermoeidheid van het fietsje afviel. Het was een tijd waarin kinderen intensief buiten speelden en waar overgewicht een onbekend begrip was. Ondervoeding en een tekort aan vitaminen was in die jaren eerder het probleem. Op school kregen we een kwartliter flesje melk. De meeste kinderen in mijn klas kwamen uit volksbuurten van de Kamp, Rozenprieel en Heiige Landen. Ondervoede klasgenootjes uit grote gezinnen gingen tijdens zomervakanties op doktersrecept naar een kinderkolonie aan zee of op de Veluwe om aan te sterken.

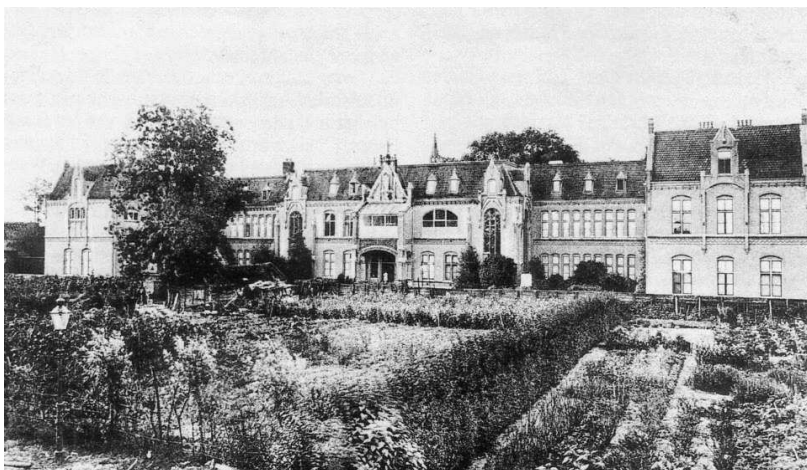
Wij speelden bij het hek van het voormalige Joods ziekenhuis in het Groot Heiligland waar wij ons hoofd zijwaarts door de spijlen wisten te wurmen om zo achter het hek te komen. Achter het hek bouwden we tenten van oude gordijnen met behulp van houten wasknijpers en bakstenen. Hierbij raakte Corrie die wat forser gebouwd was met zijn hoofd bekneld tussen de spijlen. Hoe harder hij brulde, hoe vaster hij kwam te zitten. Onderwijl schreeuwden wij dapper de buurt bij elkaar voor hulp. Gelukkig, daar kwam de oersterke zoon van de kolenboer Broekhuizen aangesnel. Hij bevrijdde Corrie persoonlijk door de spijlen iets uit elkaar te duwen. Met een bevrijdende schop onder zijn kont liet hij ons vriendje los die er brullend vandoor ging.

AMANDELEN KNIPPEN

De relatie van moeder Marie met Sjouke was niet zo simpel als het leek. Vooral in het begin was het vaak moeizaam. Als moeder zijn gezelschap niet duldde, werd hij regelmatig in de avond naar zijn kosthuis teruggestuurd in de Nieuwe Spaarnwouderstraat waar hij bij het gezin van zijn broer Albert inwoonde. Albert die Ab genoemd werd was één jaar ouder.

Moeder was na vele jaren met mij alleen onafhankelijk geworden en wilde zeker geen tweede fout maken. Het resultaat van haar grootste zonde als ongehuwde vrouw was ik. Sjouke werd door haar naar de 'witte paters' in de Gierstraat gestuurd voor wekelijkse catechismuslessen en hij liet zich sturen als hij maar haar liefde kreeg. Katholiek worden was dé voorwaarde van moeder om haar te mogen trouwen.

Mijn amandelen moesten worden geknipt, vraag me niet waarom dat nodig was. De behandelende neus en keel arts was dokter Eysvogel,

De oude Mariastichting met de volkstuinten aan de overkant

Een naam die ik levenslang zou onthouden omdat zijn zoon Hans later bij Sport in Beeld de paardendrafsport presenteerde. Na zijn brute en pijnlijke behandeling gingen we in een taxi terug naar huis op de Gasthuisvest. Blijkbaar had hij een knipfoutje gemaakt, want in de avond liep mijn mondholte vol bloed, dat ik ondanks de pijn allemaal naar binnen slikte. Toen ik dat uiteindelijk allemaal weer uitbraakte raakten Sjouke en moeder Marie in paniek en werd ik met spoed teruggebracht naar de Maria Stichting, waar ik wederom op dezelfde behandelstoel terecht kwam. Met leren stoelriemen vastgebonden en een klem tussen mijn kaken werden de bloedende wonden zonder verdoving dicht gebrand en ik moest enkele dagen in het ziekenhuis blijven.

Met een rubberen ijszak om mijn hals en wattenproppen onder mijn tong werd ik op de kinderafdeling verpleegd door de strenge nonnen van de orde Franciscanessen. Ik ruik etherlucht gecombineerd met keukenluchtjes. Na twee lange dagen van alleen koud drinken, kreeg ik op de derde dag een geurige lauwwarme haveremoutpap. De kinderafdeling bestond uit 'glazen kamertjes' in een doorgaande zaal met een groot kruisbeeld boven de deur achterin en een klok boven de voordeur. In de avond werd stipt om half acht door een non met een handbel resoluut een einde aan het bezoek gemaakt, moeder en Sjouke mochten geen seconde langer meer blijven. Poepen moest ik op een lage emailen witte 'koekenpan' met deksel waarbij ik bang was dat ik op mijn eigen drol zou zakken. Na ruim een week was dit drama in het ziekenhuis voor mij achter de rug. Ik mocht naar huis en weer een week later naar de Sint Canisiusschool in de Lintschotenstraat.

Daar waren inmiddels de voorbereidingen getroffen voor mijn eerste heilige communie in de Onze Lieve Vrouw, Rozenkranskerk op 6 juli 1952. Met moeder ging ik op een zaterdagmiddag naar C&A in de Anegang waar er een grijs pakje werd gekocht met witte kousen en een hagelwitte bloes met kanten meisjeskraag,

*Mijn eerste heilige communie
met kanten meisjeskraag, juni 1952
Foto: Studio Jonker Kampelsingel Haarlem*

Deze outfit was een regelrechte ramp voor een straatjongen. Maar moeder beloofde dat ik alles weer mocht uittrekken na de kerkdienst. Daarna gingen we op weg naar de Grote Houtstraat voor zwarte lakschoentjes bij van Woensel wat een hopeloze aanschaf was, want daar mocht ik nooit op voetballen.

We leefden in die naoorlogse jaren in een verzuild Nederland Langzaamaan drong het tot mij door dat zo'n leven niet vrijblijvend was. Het eerste verzet tegen het Roomse bolwerk werd in mij geboren. als er een kinderziel bestond dan was die van mij en niet van Jezus, hoeveel kinderen hij ook volgens het Nieuwe Testament tot zich wil nemen, ik wilde daar niet bij zijn.

De oude kerk aan het Spaarne is afgebroken. De blauwe tram zal nooit meer over de oude ophaalbrug rijden. In het winkelcentrum van Schalkwijk bij Febo onder de behouden torenspits van de kerk eten mensen zakjes friet met mayonaise. De volkstuinten met kleurige Dahlia's aan de overkant van de Mariastichting zijn tientallen jaren verdwenen. De oude gebouwen van het ziekenhuis zijn gerenoveerd tot luxe appartementen. Het verkeer raast over het asfalt de haakse bocht om richting de Rustenburgerlaan. De laatste hoogbejaarde nonnen van de Franciscanessen sterven biddend al uit in verzorgingshuizen en oude kloosters. Nog één keer zal de koperen bel door de gangen galmen, als het bezoektijd voorbij is. Jaren gaan voorbij, seizoenen komen terug.

EEN EXTRA INWONER

Sjouke kwam nu definitief bij ons inwonen en dat was een revolutie in mijn kinderleven. Ik werd in december zes jaar. Aan de ene kant was ik blij voor moeder Marie, aan de andere kant besepte ik dat er een strenge gezagdrager bijkwam. Ik wist helemaal niets over zijn familie en de achtergelaten verborgen verleden. Het ergste vond ik dat ik een eigen bed kreeg en niet meer bij moeder in haar warme vertrouwde bed mocht slapen. Sjouke sliep voortaan bij moeder. Wist ik veel hoe dat werkte met een man en een vrouw; ik was boos dat ik nu alleen moest slapen.

Wij woonden op de Gasthuisvest in twee zolderkamers bij familie de Boer. De familie was aanhanger van Jehova en bestond uit een moeder met twee oudere kinderen, er zal ook misschien een man in huis geweest zijn, maar dat herinner ik me niet meer. Mevrouw de Boer was zwaarlijvig en wel zodanig dat ze zich nog alleen met een invalidewagen kon verplaatsen. Met deze wagen op drie wielen kon zij vooruit komen door middel van twee horizontale stangen die met een kettingconstructie het voorwiel aandreef. Elke dag kwam zij met veel moeite beneden om opgelucht in haar voertuig (die in het pakhuis gestald stond) te ploffen, op weg naar Verwulft waar zij dagelijks bij de ingang van V&D het Jehovablade 'de Wachttorens' verkocht. Aan de overkant van V&D was een kiosk waar ik van moeder mijn eerste Donald Duck mocht kopen voor negentien cent. Achter de kiosk was een trap naar beneden naar een openbaar toilet, waar het afgrijselijk naar urine stonk. Later mocht ik de Donald Duck iedere donderdag bij een kiosk op de Houtbrug kopen.

Met Sjouke ging het financieel beter in ons kleine gezin, maar de ruzies werden heftiger. Het ging vooral om machtsverhoudingen. Moeder was als alleenstaande vrouw met kind onafhankelijk geworden en gaf die vrijheid nooit meer op. Het heeft lang geduurd voordat Sjouke dát eindelijk door kreeg. Een kwetsbare relatie slijt tenslotte in een formule van wederzijdse acceptatie.